karakter, met zijn opleiding, met zijn levenshistorie; en van dien *geestelijken gang* nu zegt de Spreukendichter, dat wie er van verre op ziet, een glansrijken streep door het leven ontwaart, een streep die steeds al verder gaat, en onder dit verder gaan gestaag in glans wint. Ja, zóó aldoor lichtend, dat het in het eind de volle middaggloed wordt, of gelijk er staat „lichtende tot den vollen dag toe".

Natuurlijk kan dit niet bedoeld zijn van den *weg der geboden*. Die toch is voor allen gelijk en schittert steeds in volle klaarheid. Sprake is hier veeleer van iemand die uit de duisternis komt, die uit de duisternis in de schemering overgaat, uit die schemering in het licht treedt, en nu den glans van het licht, dat hem bestraalt, steeds klaarder ziet lichten. Gedoeld wordt alzoo op een kind van God, dat van zijn jeugd aan tot aan zijn volwassen leeftijd, en van zijn volwassen leeftijd tot aan zijn ouderdom, ja van zijn ouderdom tot aan zijn sterven, het licht van Gods genade steeds helderder in zijn hart voelt stralen.

Het is hier geen spreken uit eigen ervaring. Dat doet de Psalmist, niet de Spreukendichter. De man die Spreuken dicht, *beschouwt* het leven. Zoo ook hier. Hij ziet als in de verte de goddeloozen en de rechtvaardigen wandelen, en nu merkt hij op, hoe het, waar de goddeloozen wandelen, al duisternis en donkerheid is (zie vs. 19), maar hoe het pad waarlangs de rechtvaardige zich voortbeweegt, een lichtstreep vormt, en dat, hoe verder hij met zijn oog dien lichtstreep vervolgt, het al verder gaat, en hoe verder 't gaat steeds heller glans wordt, tot hij in 't eind een gloed in dien lichtstreep ziet als van de volle middagzon.

Hij zegt niet, dat hij 't zelf zoo *ervoer*. Daar laat hij zich niet over uit. Hij zegt ook niet dat 't zoo zijn *moet*, als om ons een gebod op te leggen. Hij constateert alleen dat 't zoo is, dat hij 't zoo heeft waargenomen, dat het zich zoo aan zijn oog vertoond heeft. Als er een goddelooze was die zijn pad maakte, dan was het altoos almeer donkerheid; maar als hij een rechtvaardige zich langs *zijn* pad zag voortbewegen, dan was het altoos een lichtende streep die zich aan zijn oog vertoonde, en wel een lichtende streep „altoos voortgaande, en lichtende tot den vollen dag toe".

Vanzelf bezag de Spreukendichter dit alles met een *geestelijk* oog. In het oog der wereld toch is het vlak omgekeerd. Dan wandelt de goddelooze bij zijn kunstlicht en vuurwerk in hellen gloed, en schijnt Gods kind gedurig afgedoold in de vallei der schaduwe des doods. Bezien zooals de lieden der wereld oordeelen, glansden Cajaphas en Pilatus in het licht en was het om Golgotha al donkerheid. Saulus die Stephanus hielp steenigen, lichtte klaar, en op den weg naar Damaskus is niets dan duisternis over hem gekomen. Voor Nero was het leven al glorie, voor de martelaren, die hij ter dood bracht, bleef niets dan duisternis. Zoo was het toen, en nog altoos is het, zooals Asaf het in Psalm 73 bezong. Hij kon 't eerst niet zetten, zooals de goddeloozen in vrede hun dagen sleten. Er waren geen banden tot hun dood toe, en hun kracht bleef frisch. Ze waren niet „in moeite als het volk dat Jehova vreesde, en dat gedurig in benauwdheid wandelde, als hun de wateren eens vollen bekers werden uitgedrukt." Ja, 't was zoo, dat Gods volk schier in wanhoop verviel, en uitriep: „Zou God 't dan niet weten, en zou er geen wetenschap bij den Allerhoogste zijn?", of dat een ander klaagde: „Zie, deze zijn goddeloos, en nochtans hebben zij vrede en vermenigvuldigen hun vermogen, ik daarentegen dien God, en ik ben den ganschen dag geplaagd, en mijn bestraffing is er allen morgen!" Ja, in het eind zou Asaf zelf in dien toon zijn gaan meeklagen, tot hij zich aangreep en vermande. Ook in hem kwam het op: „Heb ik dan mijn hart te vergeefs gezuiverd, en om niet mijne handen in onschuld gewasschen!" Maar neen, zoo *mocht* hij niet spreken, dan zou hij trouweloos zijn aan het geslacht van Gods kinderen. Hij voelt en bekent dan ook, dat toen zijn nieren hem alzoo prikkelden, zijn geest gansch onvereuftig en hij een dier gelijk was geworden. En nu gaat 't in den jubeltoon over: „Ik zal dan gedurig bij U zijn, Gij hebt mijn rechterhand gevat, Gij zult mij leiden door uw raad en daarna mij in heerlijkheid opnemen." Dát was de lichtstreep, die al voort en verder ging, steeds klaarder lichtend, ja, lichtend tot den vollen dag toe.

Zoo is het niet bij wie in zijn jeugd vrome, teedere aandoeningen heeft gekend en in de kennisse Gods opwies, maar sindsinsliep en zijn hart liet verharden. En zoo is het ook niet bij den man, die al een halve eeuw oud, nog evenver in de kennisse Gods is als toen hij als jongeling het leven begon. Maar zoo is het wel bij den rechtvaardige, die na afloop van elk nieuw levensjaar weer rijker oogst in zijn schuur mocht opleggen, steeds zelf rijper werd, en hoe ouder hij werd, des te dieper in de kennisse van zijn God doordrong.

Dan gaat 't van genade tot genade. Dan is zulk een als de palmboom in Gods voorhof geplant, die zijn blad steeds hooger opheft. Dan kan het leven bang zijn, en kan hij zelfs smaad en vervolging moeten verduren. Dan kan 't hem zijn, alsof het water hem dreigt te overstroomen, en alsof hij door het vuur bedreigd wordt. Ja, dan kan 't hem zóó bang zijn, of hem de adem in de keel dreigt te stikken, dat alle uitweg hem schijnt afgesneden en banden der hel hem schijnen te omstrikken. Maar juist die bangheden brengen hem aan zijn God nader. Hoemeer gewicht er aan de klok wordt gehangen, hoe zuiverder de klank van den slag is. *Pressa uberior*, hoemeer gewicht er aan den palmboom wordt gehangen, hoe weelderiger hij in zijn loof uitgroeit. Juist als de wolken zich donkerder samenpakken, begint het geestelijk licht klaarder te glanzen. Dan weet de wereld niet anders, of zulk een kind van God zit diep in duisternis bevangen, maar juist in die donkerheid straalt het Goddelijk licht met steeds winnende klaarheid. En als weer de angst doorstaan, en de nood doorworsteld, en de bangheid geleden is, zou hij voor niets willen dat die bitterheden hem gespaard waren. Veeleer dankt hij dan zijn God, dat het water hem tot aan de lippen kwam, en jubelt hij in de geestelijke winst die dit lijden hem bracht. Het was dan donkerheid van buiten, maar licht van binnen, en in den glans van het Goddelijk licht dat hem inwendig bestraalde, voelt hij zich als een kind dat juist onder de kastijding van zijn Vader innerlijk geheiligd is.

Dit ligt dan daarin, dat hij in de kennisse van zijn God vorderen mocht. Ook in voorspoed en vreugde kan men zijn God aanbidden, eeren en dienen, maar voorspoed en vreugde trekken ons zoo licht van God af, dat we dan nog wel belijden en met Gods volk loopen, maar dat we toch verarmen aan onze ziel, omdat onze kennisse van onzen God bleef die ze was, en niet vooruit kwam. Om dat hooger licht op te vangen, moet de ziel de gemeenschap met zijn God vinden, nader bij zijn God komen, en voelen dat God ons nader komt; en het is eerst in dit innig samenleven met onzen God, dat de kennisse van onzen God voor ons begint op te glanzen. En dit nu bereikt de ziel veel meer, zoo ze hard gedrukt wordt, dan zoo ze voorspoed indrinkt met volle teugen.

Zeker, Gods Woord is ons een lamp voor onzen voet; met Gods bestuur, Gods raad te tekenen zet ons vaster; maar zoo 't daarbij blijft, is het alles nog niet het ontmoeten van den levenden God zelf; ontbeert ge nog den persoonlijken omgang met den Heilige; komt ge als kind nog niet met uw Vader zelf in aanraking; en kunt ge daarom niet die diepere kennisse van uw God erlangen, die alleen in zijn gestadige gemeenschap te leeren is.

Heeft uw God u nu lief, dan ziet en weet Hij het, hoe ge te midden van de vreugde der wereld van Hem zult blijven afdolen, en dan trekt Hij u met de koorden der liefde naar Zich toe, en die koorden doen u pijn. Maar die pijn *moet* doorstaan en *moet* doorworsteld, anders weet uw Vader dat ge nooit naar Hem toekomt. En als dan onder de benauwdheid en te midden van die pijn, Zijn toenadering door u gevoeld en gesmaakt wordt, en de volzalige indruk van zijn gemeenschap door u in uw hart wordt ervaren, dan lacht ge van heilige vreugde, al vloeien de tranen om uw leed u uit de oogen, en weet ge een geliefd kind van uw God te zijn, zooals ge dit voorheen nooit waart geweest.

En dit is het licht. Dan was het u eerst, als ge aan de wereld dacht, alles glans, maar als ge aan uw God en aan de eeuwigheid dacht, alles donker. Maar nu is dit vlak omgekeerd. Naar den kant der wereld een onbegrensde donkerheid, maar als ge aan uw God en aan de eeuwigheid denkt, alles één klaar lichten als bij vollen zonneglans. En genaakt u dan weer leed en smart, dan beeft en dan siddert ge niet meer, maar verstaat ge dat uw God u tot *nog klaarder* licht brengen wil. Moedig en onverzaagd gaat ge dan die nieuwe benauwdheden tegen. En klimt dan nogmaals het water van den stroom van uw lijden, zoodat het u aan de borst, u aan de keel, ja tot aan de lippen komt, dan weet ge vooruit, dat dit water toch weer dalen, toch weer afdrijven zal, en dat het eind zal zijn nieuwe glorie en een nog rijker kennisse van uw God.

PRO REGE

DOOR

Dr. A. KUYPER.

Van verschillende zijden verzocht men ons, den termijn van inteekening op de premie-exemplaren in boekformaat van deze artikelenreeks, te verlengen. Wij besloten daarom de gelegenheid tot inteekening te blijven openstellen tot 15 Juli 1910. Ook vroeg men een inteekenbiljet, aan welk verzoek wij eveneens thans voldoen.

De voorwaarden van inteekening werden in vorige nummers van dit blad uitvoerig medegedeeld. Wij herinneren slechts, dat elk abonnent voor zichzelf en desverlangd ook voor twee van zijn eventueele medelezers, voor elk 1 ex. van het premiewerk kan bestellen tegen den halven prijs, dus tegen ƒ 7.50 per ex. De betaling geschiedt door den abonnent in zes termijnen van ƒ 1.25 per ex. Desgewenscht is de Administratie van „De Heraut" bereid te beschikken over het verschuldigd bedrag, verhoogd met 6 cents voor dispositie-kosten.

Telkens na 2 kwartalen wordt den inteekenaren één deel van het premiewerk franco toegezonden. Alleen de abonnenten in Ned.-Indië of in het buitenland zullen per deel ƒ 0.50 voor verzendingskosten moeten vergoeden.

Van de abonnenten die voor zich of ook voor hunne mede-lezers van deze aanbieding wenschen gebruik te maken, wachten wij dus gaarne onverwijld, per keerende post, toezending van het aan dit no. gehechte inteekenbiljet, ingevuld en onderteekend.

De Administratie van „De Heraut".

Amsterdam, Juli 1910.

Amsterdam, 1 Juli 1910.

De dertigste jaarvergadering van de Vereeniging voor Hooger Onderwijs op Gereformeerden grondslag zal 7 Juli te Rotterdam worden gehouden.

Des avonds te voren vindt een bidstond plaats in de Nieuwe Westerkerk, waarin als voorganger zal optreden Dr. B. Wielenga van Arnhem. Van hem, die als redenaar zoo goeden naam heeft en het hart van ons volk won door zijn kostelijke verklaring onzer liturgische geschriften, mag een bezield woord worden verwacht, dat opwekt tot liefde voor onze Hoogeschool en tot gebed voor haar bloei.

De jaarvergadering, die Donderdagmorgen te 10 ure aanvangt en waarbij Ds. van Schelven praesideeren zal, wordt gehouden in het gebouw der Societeit de Harmonie. Niet het minst belangrijke punt op het agendum is wel het onderwerp, dat Prof. Bavinck zal inleiden en dat, onder den titel *uitbreiding* aangekondigd, een verrassing belooft te worden.

In de openbare meeting, die des middags te 2 ure zal aanvangen, zal het debat worden ingeleid door Prof. Dr. R. H. Woltjer, die spreken zal over *Het Woord Gods en het woord der menschen*. Met belangstelling zien we de rede van dezen jeugdigen hoogleeraar tegemoet, die voor 't eerst in onze openbare saamkomsten zal optreden, om de beginselen onzer Hoogeschool te verdedigen. Het door hem gekozen onderwerp belooft veel en heeft zeker de verdienste, dat het niet te veel boven de bevatting der hoorders zal gaan.

Van een goede opkomst zijn we bij deze jaarvergadering zeker. Rotterdam stelde ons nog nooit teleur. Zelfs toen we, dertien jaar geleden, te Rotterdam saamkwamen onder den indruk van den verloren electoralen veldslag en van de moeilijke crisis, die de Vrije Universiteit pas doorworsteld had, was er toch geestdrift, saambinding der harten, een worstelen tegen den stroom op. Hoeveel te meer zal er nu verheffing des harten tot God wezen, nu pas de provinciale stembus zoo schitterende victorie ons bracht en we in het teeken dier overwinning saamkomen, Gode dankende voor wat Hij ook in onze Calvinistische Hoogeschool ons schonk voor ons land en volk, om de Christelijke grondslagen van ons nationaal leven te handhaven en te bevestigen.

De Kerkeraad der Hervormde gemeente te Rotterdam heeft op voorstel van Ds. G. H. Wagenaar een adres gericht tot de gemeenteleden, waarin naar aanleiding van de Borromaeus-encycliek de gemeenteleden worden opgewekt om, bij wijze van protest tegen dit pauselijk schrijven, op politiek gebied niet langer met de Roomschen saam te werken of hen te steunen, m. a. w. om de coalitie te verbreken. En de antipapistische predikant van Doorn acht dit manifest zoo fraai, dat hij het wil toezenden aan alle classicale vergaderingen om er haar instemming mee te laten betuigen. Straks krijgen we misschien een contra-encycliek van de Hervormde Synode, die aan alle leden der Hervormde Kerk aanraadt op geen Roomschen candidaat te stemmen, omdat de Paus de Hervorming gesmaad heeft. Een klein da capo van den Aprilstorm van 1853.

Of het wenschelijk is, dat Kerkeraden zoo optreden als geestelijke adviseurs in politieke zaken, mag betwijfeld worden. Tot dusverre oordeelde men in protestantsche kringen, dat de Kerk als zoodanig zich buiten de politiek moest houden. Zelfs veroordeelde men het rechtstreeksch ingrijpen in de politiek als *clericalisme*, als een *roomsch* beginsel. Een pastoor kondigde van den preekstoel af op welken candidaat zijn gemeenteleden stemmen moesten, een protestantsche kerkeraad deed dit niet.

Het is daarom wel een tegenstrijdigheid, dat een Kerkeraad, die het zoo warm opneemt voor de Hervormers tegen Rome, een weg bewandelt, die feitelijk naar Rome toeleidt. Een verschijnsel, dat in deze kringen niet op zichzelf staat. Het „Kerkisme" krijgt hier steeds meer de overhand. En kerkisme is in den grond een roomsche idee.

Zoo is er dan wel een opkomen voor de *personen* der Hervormers, maar dat tegelijk gepaard gaat met een verloochening hunner *beginselen*. Wel een zekere felheid tegen den Paus van Rome, maar tegelijk een practisch huldigen van de roomsche beginselen.

Politiek of Kerkelijk?

II

Het feit van de doodstraf staat, zoo toonden we aan, niet op zich zelf. Toegegeven dat de Overheid, door de doodstraf niet meer toe te passen, in het burgerlijk strafrecht aan den stelligen eisch van Gods Woord te kort doet, dan is het nog de vraag, of de Kerk geroepen en bevoegd is de Overheid deswege te vermanen. Immers, gaan onze Kerken eenmaal dien weg op, dan dient de lijn ook consequent doorgetrokken en moeten de Kerken op elk punt, waar de wetgeving van de beginselen van Gods Woord afwijkt, de Overheid deswege te recht wijzen. Zelfs heeft de Kerk deze roeping dan te vervullen niet alleen tegenover de Overheid, maar tegenover elken kring in het maatschappelijk leven, die een eigen gezag en eigen regelingen bezit. En de Kerk, die als verkondigster en handhaafster van de ordinantiën Gods optreedt, moet dit dan natuurlijk niet doen bij wijze van smeekbede of verzoekschrift, maar ze moet dan met *geestelijk gezag* en *autoriteit* optreden zóó, dat ze voor dien eisch van het Woord Gods ook gehoorzaamheid vergen kan.

Metterdaad is de roeping der Kerk zoo breed opgevat in de Middeleeuwen. In de bekende leer van de twee zwaarden vindt ze haar meest praegnante uitdrukking. Het jus canonicum, door de Roomsche Kerk vastgesteld, poogt dan ook niet alleen voor het kerkelijk leven, maar evenzeer voor het burgerlijk leven de rechtsbeginselen van Gods Woord te handhaven. En nog stelt de Roomsche Kerk bij elke vereeniging „geestelijke adviseurs" aan, die toezicht hebben te houden, dat niets geschiedt tegen de ordinantiën Gods, gelijk de Kerk van Rome deze verstaat. Zoo heeft de Roomsche Kerk dit beginsel consequent doorgevoerd en kan daarom haar voorbeeld ook wel het duidelijkst toonen, waartoe deze opvatting van de taak der Kerk noodwendig leiden moet.

Tegen deze overschatting van de roeping der Kerk is het Protestantisme en zijn met name de Gereformeerde Kerken terecht opgekomen. Dit geschiedde niet, omdat men ontkende, dat het Woord Gods beginselen bevatte voor elk terrein des levens, ook van het burgerlijk leven; in dit opzicht was men het geheel met de Kerk van Rome eens, en met name Calvijn heeft èn in zijn Institutie èn in zijn Commentaren telkens er op gewezen, wat uit het Woord Gods voortvloeide ook voor de taak der Overheid. En evenmin geschiedde dit, omdat men ontkende, dat de Overheid of wie ook aan deze ordinantiën Gods geen gehoorzaamheid schuldig zou wezen, want zeker heeft niemand beslister dan Calvijn gehandhaafd, dat elk gezag, omdat het aan God ontleend was, ook gebonden was aan het Woord Gods. Maar wel handhaafde men, dat Kerk en Overheid ieder haar eigen roeping van God ontvangen had, en dat evenmin als de Overheid aan de Kerk had voor te schrijven, wat uit Gods Woord voortvloeide voor het kerkelijk leven, zoo ook de Kerk niet aan de Overheid had voor te schrijven, wat uit Gods Woord voortvloeide voor het politieke leven. De Kerk had alleen met het kerkelijke leven zich te bemoeien en niet met het politieke terrein, dat tot de taak der Overheid behoorde. Een beginsel dat in Art. XXX onzer Kerkenorde zoo beslist en kras mogelijk is uitgesproken: *in kerkelijke saamkomsten zullen geen andere dan kerkelijke zaken verhandeld worden*. Al wat dus niet tot de *kerkelijke zaken* behoort, hoort in onze *kerkelijke* vergaderingen dus niet thuis.

Natuurlijk wil dit niet zeggen, dat de kerkelijke vergaderingen zich daarom nooit tot de Overheid zouden mogen wenden met verzoekschriften, die ook de politieke wetgeving raken. Onze Kerken hebben dit meermalen gedaan, en zoowel op onze Generale als op onze particuliere Synodes zijn telkens zulke verzoekschriften aan de Overheid gericht. Maar deze verzoekschriften raakten alleen zulke punten in de politieke wetgeving of het staatkundig beleid, die rechtstreeks of zijdelings met het *kerkelijk leven* of *de religie* in verband stonden en daarom ook onder de „kerkelijke zaken" konden gerangschikt worden. Met zekeren nadruk werd daarom bij elk dezer verzoekschriften er op gewezen, waarom hetgeen men van de Overheid vroeg, voor de Kerk of de religie van belang was. Men meed met zorgvuldigheid den schijn, alsof de Kerk als zoodanig de Overheid iets zou willen voorschrijven of verzoeken, wat tot het eigenlijke politieke terrein behoorde, en daarom buiten de competentie der Kerken viel. Er was, indien men zoo wil, een gemengd politiek-kerkelijk terrein; er waren zaken, waarbij èn de Kerk èn de Overheid betrokken waren; zoo met name het huwelijksrecht, de eed, de scholen, enz. Op dit gemengde terrein trad de Kerk bij de Overheid op om te pleiten voor de belangen der Kerk, en ze deed dit met het volste recht. Maar nooit, althans voorzoover ons bekend is, hebben onze Kerken in een zuiver *politieke* quaestie, een quaestie die de Overheid alleen raakte maar de Kerken niet, tot de Overheid verzoeken gericht.

Het bewijs hiervoor ligt in dat verzoekschrift, dat wel het meest nauwkeurig overwogen is en daarom voor de kenschetsing van het gevoelen onzer Gereformeerde Vaderen ook de meeste waarde bezit, nl. het verzoekschrift, dat op de Dordtsche Synode in 1619 is opgesteld geworden. Dit verzoekschrift, dat in extenso in de Postacta van Dr. H. H. Kuyper p. 261-270 staat afgedrukt, handelt vooreerst over zulke zaken, die rechtstreeks het kerkelijk leven betreffen, zooals de goedkeuring van de besluiten der Synode, de handhaving der Gereformeerde belijdenisschriften, de approbatie der Kerkenorde, de totstandkoming van een nieuwe Bijbelvertaling, de zorg voor de Zending in Indië, voor de Kerken onder het kruis, maatregelen tegen de paapsche superstitiën en de godslasteringen der joden, tegen de sabbathsprofanatiën en roepende zonden, en de betere verzorging van de predikantstractementen; onderwerpen waarvan zeker niemand zal betwisten, dat ze rechtstreeks tot de zorg der Kerken behooren. Maar daarnaast werd ook gehandeld over een *goede schoolorde*, over een *algemeene huwelijksordonnantie*, over de *visitatie der boeken* en over het *eedsformulier*, die zeker niet in dien rechtstreekschen zin tot de kerkelijke zaken kunnen gerekend worden. Juist bij deze punten nu wijst de Dordsche Synode er telkens met nadruk op, waarom ze deze zaken bij de Overheid aanhangig maakt, en dit motief is nooit, dat de Kerk geroepen is aan de Overheid uit Gods Woord zekere voorschriften te geven of critiek uit te oefenen op de politieke wetgeving, maar dat het *belang der Kerken* bij deze punten betrokken is. Zoo heet het bij de Schoolorde: „nademaal uwe Hoog Mog^en^ ten beste bekend is hoeveel de *Kerken dezer landen* daaraan gelegen is, dat de scholen zoo hooge als triviale behoorlijk mogen besteld wezen en de ervaring geleerd heeft, wat groote onheilen bij gebreke van dien in *de kerken* en landen zijn ontstaan." Wederom bij het verzoek om een generale huwelijksordonnantie: „dewijl men ook dagelijks verneemt, dat de misbruiken in het stuk van het huwelijk meer en meer toenemen en over dat stuk *in de kerken dezer landen* vele zwarigheden dagelijks voorvallen." Evenzoo bij de visitatie der boeken, waar het motief wederom is: „om des te beter te weren het uitgeven van alle schadelijke en impertinente boeken, met dewelke deze landen nu ettelijke jaren herwaarts tot *groote schade en onrust van de Kerk* vervuld zijn." En wat het eedsformulier aangaat, vraagt de Kerk, dat de Hooge Overheid een eenparig eedsformulier vaststelle, „alzoo bevonden wordt, dat in sommige plaatsen nog gebruikt worden formulieren van eedzweren, die *niet vrij zijn van pauselijke afgoderij*." Ja, zelfs bij het verzoek om maatregelen tegen allerlei schandelijke misbruiken, als komedie, danshuizen enz., wordt als motief hier bijgevoegd: „waardoor de menschen *van de ware Godzaligheid tot de ijdelheid en ongebondenheid dezer wereld afgetrokken worden*".

Zoo heeft de Kerk, zelfs toen de band tusschen haar en de Overheid nog zooveel nauwer was en de Overheid publiek belijdenis deed van de Gereformeerde religie, toch de grenzen harer bevoegdheid in acht genomen. Het beginsel, dat de Kerk alleen over *kerkelijke zaken* te handelen had, werd gehandhaafd, ook wanneer de Kerk zich richtte tot de Overheid des lands, en het was, alsof de Kerk, ook waar ze schijnbaar met politieke zaken zich inliet, toch zoo scherp mogelijk wilde doen uitkomen, dat ze dit alleen deed, omdat en voorzoover het belang der Kerk hierbij betrokken was. Het sterkst blijkt dit wel bij het *huwelijksrecht*. Hoezeer geen enkel Gereformeerde ontkennen zal, dat het Woord Gods hierover bepaalde uitspraken doet en de Kerk dus op grond van Gods Woord aan de Overheid zou kunnen voorhouden, hoe het huwelijksrecht behoorde geregeld te worden, hebben onze Kerken dit toch nimmer gedaan, omdat het huwelijk een „politieke zaak" was, waarover de Overheid te beslissen had, en alleen omdat een verkeerde wetgeving op het huwelijk *voor de Kerk* allerlei schadelijke gevolgen had, drong de Synode op betere regeling aan.

Past men dezen regel nu toe op het onderhavige geval van de doodstraf, dan kan toch kwalijk gezegd worden, dat hierbij rechtstreeks of zijdelings een *kerkelijk belang* gemengd is. Men kan wel zeggen, dat de doodstraf in Gods Woord bevolen is en de Kerk er prijs op moet stellen, dat de Overheid ook in haar wetgeving Gods ordinantie handhaaft, maar op deze wijze kan men alles wat rechtstreeks of zijdelings met Gods Woord samenhangt, tot een *kerkelijke zaak* maken. In dien zin is het woord „kerkelijke zaak" echter nooit door onze vaderen opgevat; zij verstonden daaronder alleen datgene, wat met het kerkelijk leven of de religie zelve samenhing en uit dien hoofde ook tot de zorg der Kerk kon gerekend worden. Van de wederinvoering der doodstraf nu kan dit niet gezegd worden. De doodstraf raakt een Goddelijke ordinantie voor het *politieke* leven en de zorg daarvoor moet men, gelijk Voetius het uitdrukte, „de conscientie dergenen laten bevolen zijn, die daartoe recht en macht hebben, ne falcem in alienam messam mittamus", opdat men den sikkel niet sla in eens andermans oogst.

Eenigszins mag het daarom verwondering baren, dat de kerkelijke vergaderingen, die over dit voorstel gehandeld en zelfs besloten hebben het naar de Generale Synode door te zenden, op Art. XXX onzer Kerkenorde blijkbaar niet hebben gelet. Zoodra een dergelijk voorstel ter tafel kwam, had toch de praealabele quaestie wel mogen besproken worden, of men hier te doen had met een *kerkelijke*, dan wel met een *politieke* zaak. Want hoe zal de Generale Synode, gesteld dat ze dit voorstel overneemt en daarmede tot de Overheid komt, ooit aan de Overheid kunnen duidelijk maken, dat de wederinvoering der doodstraf een *kerkelijke zaak* is of een zaak die rechtstreeks de belangen der Kerk raakt? En nu trachte men zich hiervan niet af te maken met het argument, dat de wederinvoering der doodstraf het gevaar van moord voor de leden der Kerk zal verminderen. De vraag is niet, of de leden der Kerk persoonlijk belang hebben bij een of anderen Overheids-maatregel, maar of er een *belang der Kerk* mede gemoeid is.

Dat Groen van Prinsterer, toen de Regeering een voorstel tot afschaffing der doodstraf aan de Staten-Generaal deed, het geprezen heeft, dat enkele kerkeraden der Hervormde Kerk bij de Staten-Generaal hiertegen geprotesteerd hebben, mag natuurlijk niet als bewijs worden aangehaald, dat de Kerk hiertoe van Godswege zou geroepen zijn. Wat Groen van Prinsterer prees en terecht prees, was, dat toen er een algemeene inzinking was in ons volksleven en schier niemand zijn stem verhief tegen dit regeeringsvoorstel, althans enkele kerkeraden getuigenis gaven tegen deze schending van het Goddelijk recht. Maar hieruit een kerkrechtelijk beginsel af te leiden, zou even onjuist zijn als wanneer men den doop door vrouwen zou willen goed pleiten met een beroep op wat Zippora, de vrouw van Mozes, heeft gedaan. Bij de vraag, wat de taak en roeping onzer kerkelijke vergaderingen is, heeft niet een toevallige uitlating van Groen van Prinsterer, maar heeft het kerkrechtelijk beginsel, dat onze Kerken zelf in Art XXX harer Kerkenorde hebben uitgesproken, te beslissen.

Vereenigingsleven.

„SONNEVANCK".

De liefdadigheid heeft zich den laatsten tijd met bijzondere kracht geworpen op de bestrijding der tuberculose. Dat geeft inderdaad reden tot zeer groote blijdschap, want de tuberculose is zeker niet te sterk gequalificeerd als men haar een geesel der menschheid noemt. De statistieken, die allerwegen gepubliceerd worden en waarmee men het publiek zelfs tot in lichtbeeldenavonden toe van de vreeselijke verwoestingen onderricht, die door deze ontzettende ziekte worden aangericht, zijn daar om dat te bewijzen.

De lichtbeeldenavonden, zooals ze ook ten bate van „Sonnevanck" gehouden worden, zijn uitstekend geschikt, de bestrijding der tuberculose te dienen, mits men, niet te eenzijdig den nadruk leggende op de directe bestrijding, vooral ook doe uitkomen, — gelijk dit in de voor bovengenoemde stichting georganiseerde avonden gedaan wordt — dat naast die directe bestrijding heil moet gezocht worden in de indirecte, in de voorkoming van al wat in het dagelijksch leven de voortwoekering van het kwaad bevordert.

Het is goed gezien, dat men van Christelijke zijde in afzonderlijke slagorde tegen den vijand is opgetrokken, want, geldt voor alle ziekenverzorging en ziektebestrijding, dat het geestelijk element er niet in verwaarloosd mag worden, we meenen reeds eenmaal uitvoerig te hebben betoogd, dat dit vooral opgaat ten aanzien van de tuberculose, met name wat betreft de verpleging in sanatoria, waar zich, bij verwaarloozing van het geestelijke, een kwaad kan ontwikkelen, waarvoor men niet te zeer bedacht kan zijn.

Van „Sonnevanck" kan terecht gezegd worden, wat zoo vaak van allerlei onbeduidende, heel of half onnoodige, dingen betuigd wordt,

namelijk dat het in een dringende en diep gevoelde behoefte is komen voorzien. Dat dit aldus is, blijkt overduidelijk daaruit, dat „Sonnevanck" zich als met één slag een plaats in de harten van het christelijk volkje heeft weten te veroveren; dat het zich een sympathie heeft weten te verwerven, die in overeenstemming is met de plaats, die het in de practijk van het christelijk volksleven is gaan innemen.

Met niet te veel warmte kunnen we dan ook er op aandringen, dat men voortga, de „Vereeniging tot christelijk hulpbetoon aan tuberculoselijders" krachtig te steunen, opdat zij met haar uitnemende stichting steeds meer kunne beantwoorden aan haar roeping en aan de hooge eischen, die haar thans reeds gesteld worden, en aan welke zij in steeds toenemende mate zal hebben te beantwoorden.

Daarnaast echter zij er op gewezen, dat de christelijke liefdadigheid, ook als zij zich met de tuberculose en haar bestrijding bezig houdt, de bescheidenheid en stilheid in acht heeft te nemen en de humbug, het sportachtige, heeft te mijden, dat de wereld aan haar tuberculosebestrijding helaas te vaak verbindt, en waarop, werd die methode deszijds overgenomen, zeker 's Heeren zegen niet verwacht zou kunnen worden.

Zooeven zeiden we, dat „Sonnevanck" zoo'n belangrijke plaats in de praktijk van ons christelijk leven inneemt. Dit werd niet zonder goeden grond gezegd. Immers, in het vorige jaarverslag kon worden medegedeeld, dat vóór 31 Dec. 1908 reeds alle bedden in de beide op 6 Oct. 1908 in gebruik genomen paviljoens van „Sonnevanck" bezet waren.

De ondervinding, in den aanvang van 1909 opgedaan, maakte duidelijk, dat zoo spoedig mogelijk moest worden gezorgd, dat het sanatorium vergroot werd.

De aanvragen om opname van patienten werden steeds talrijker; een operatiezaal en een laboratorium ontbraken nog; de huisvesting van den geneesheer-directeur en van de directrice liet veel te wenschen over, een behoorlijke eet- en conversatiekamer voor de zusters miste men! in één woord, het geheele personeel voor de verpleging moest zich behelpen en de verpleging zelf vorderde volledige afwerking van den bouw.

Toen dan ook ongeveer de helft van het kapitaal voor den bouw van het hoofdgebouw toegezegd was, meende het bestuur dezer vereeniging, niet langer met de aanbesteding daarvan te mogen wachten.

We willen niet verzuimen, hier eenige cijfers uit het verslag over te nemen, om te doen zien, hoe het geld der vereeniging besteed wordt en tevens om er eenig besef van te geven, hoe ontzaglijk veel voor zoo'n inrichting noodig is.

De aanbesteding had plaats den 29 Mei 1909 en de bouw werd voor ƒ 66800 opgedragen aan den aannemer J. de Groot te Apeldoorn. Behalve dezen bouw werd aan denzelfden aannemer opgedragen de bouw van een machinist-woning, wijl de tegenwoordige woning voor den koetsier bestemd moest worden, de vergrooting van het Keukengebouw en van het machinegebouw; een en ander voor ƒ 15323.

Het verfwerk werd afzonderlijk uitbesteed aan den heer M. Borgardijn te Arnhem voor ƒ 4825, de uitbreiding der pneumatische waterleiding en het leveren en stellen van sanitaire artikelen werd opgedragen aan Gebr. Pruys te Apeldoorn voor ƒ 9107, de aanleg der electrische verlichting aan Gebr. Romeyn te Arnhem voor ƒ 2500, de centrale verwarming aan de firma's Deerns en Westeringh te Arnhem voor ƒ 8968.

Voorts werd nog besloten tot de aanschaffing eener stoomkookinrichting die ongeveer ƒ 5000 moet kosten, en tot den aanleg van een bevloeiingsveld, waarvan de kosten geraamd zijn op ƒ 1500. Dit bevloeiingsveld is gewenscht, teneinde op de meest hygiënische wijze het afvalwater van het terrein te verwijderen.

In de eerste helft van 1910 kan de voltooiing van „Sonnevanck" tegemoet gezien worden.

In verband met de ontzaglijke kosten, die een inrichting als „Sonnevanck" vooral in den aanvang vereischt, zal het niet bevreemden, dat, hoezeer de financieele uitslag der exploitatie van het sanatorium tot tevredenheid moge stemmen, de vereeniging nog niet is waar zij wezen moet.

Het verpleeggeld ad ƒ 2 per dag was, zoo meldt het verslag, niet toereikend om alle kosten te dekken, en daarom is bij den voortduur de steun van allen, die onze vereeniging door contributiën en en giften sterker maken, zeer noodig; vooral ook, omdat zoodra de obligatieleening geheel geplaatst zal zijn, niet volstaan kan worden met eene jaarlijksche aflossing van ƒ 500, maar die aflossing zal moeten gesteld worden op een minimum van ƒ 2500, om, naar mate de rentelast vermindert, regelmatig verhoogd te worden.

Tot krachtigen steun wekken we dan ook gaarne op, terwijl we evenzeer steunen het hernieuwd beroep op de medewerking van hen die met middelen gezegend zijn, om de nog in portefeuille zijnde obligatiën te plaatsen. Indien velen een 4 pCt. obligatie van ƒ 500 of van ƒ 100 nemen, kan de reeds zoo rijk gezegende arbeid op „Sonnevanck" voorspoedig voortgaan.

Officieele Berichten.

L. S.!

De classe Goes, bijgestaan door de dep. Synode naar art. 49 K. O., heeft in hare vergadering van den 23en Juni j.l. peremptoir geëxamineerd den heer F. G. H. Bramer, beroepen Pred. te Heinkenszand, en, na gehoord gunstig advies der dep., dezen Broeder met alle stemmen toegelaten tot den Dienst des Woords en der Sacramenten in de Geref. Kerken.

Namens de classe voornoemd:

R. J. VAN DER VEEN.

Goes, 23 Juni 1910.

Classis Alkmaar.

De raad der Geref. Kerk te Broek op Langendijk roept de Kerken der classis Alkmaar samen tot de classicale vergadering, die D.V. Woensdag 27 Juli 1910 te Alkmaar op gewonen tijd en plaats zal gehouden worden. Punten voor het agendum tijdig in te zenden bij den class. corresp. Ds. C. Stadig te Helder.

Namens den raad der roepende Kerk:

J. MULDER, *voors.*
A. OUWEHAND, *scriba.*

Broek op Langendijk, 29 Juni 1910.

Kort verslag van de vergadering der Classis Assen, 25 Mei 1910.

1. Ds. Smitt, praeses der vorige classis, opent de vergadering. Hij laat zingen Ps. 103 : 8, leest Psalm 103 en gaat voor in gebed. Hierna spreekt hij een kort woord naar aanleiding van het onverwacht overlijden van Ds. Wissink, waarop Br. Salomons, Oud. van Gasselternijeveen, met enkele woorden antwoordt.

2. Alle Kerken zijn vertegenwoordigd. Smilde B zond een diaken, welken, de reden gehoord, keurstem wordt verleend.

3. Praeses voor deze vergadering is Ds. Hangelbroek, scriba Ds. Zahn en assessor Ds. Smitt, terwijl voor 't persverslag Br. Koster wordt aangewezen.

4. De notulen der vorige vergadering worden gelezen en goedgekeurd.

5. Medegedeeld wordt, dat alle Kerken in de classes hunne jaarlijksche vaste bijdrage voor den Evangelisatiearbeid in de prov. Drente hebben verhoogd.

6. Ds. Hangelbroek rapporteert als classiscorrespondent voor de Zending op Soemba, waarvoor hij echter in den laatsten tijd weinig kon doen. Ds. Dijkstra vult aan, dat een artikelenreeks, door Ds. Hangelbroek in de *Groninger Kerkbode* geschreven over Soemba, in een boekje zal worden uitgegeven. De oplage zal zijn 16000 exemplaren. De opbrengst daarvan zal zijn voor de Zending op Soemba.

7. Ds. Smitt rapporteert omtrent den arbeid op Soemba. Goede berichten komen van M. D., die op Soemba arbeiden. De uitzending van een vierden dienaar zal op de Part. Synode ter sprake worden gebracht.

8. Door Ds. Groot-Nibbelink wordt gerapporteerd over den Evangelisatiearbeid in Drente. Voor den arbeid te Langerak meldde zich een broeder aan, doch wijl dit door enkele bezwaren gedrukt werd, ging men tot benoeming nog niet over. Te Ruinen gaat de arbeid geregeld voort onder leiding van Br. J. de Braal. Ook op de andere plaatsen gaat de arbeid voort, terwijl men ook te Halen zal trachten te beginnen met Zondagsschoolarbeid.

9. Door Br. Beekman wordt gerapporteerd namens de op de vorige vergadering benoemde commissie ter voorbereiding van een classikalen Zendingsdag; deelt mee, dat de kosten zijn voorgerekend en plannen zijn gemaakt, en geeft nu de verdere bespreking daarvan aan de vergadering over. Besloten wordt dientengevolge een classikalen Zendingsdag D.V. te houden op Donderdag 18 Aug. a.s. in het bosch te Zuidlaren. Als sprekers zullen optreden: Br. J. Beekman van Zuidlaren, openingswoord; Ds. H. Dijkstra van Smilde zal spreken over Soemba; Br. P. Koster van Appelscha over de Zending onder de Joden; Ds. W. W. Smitt van Assen over de Zendingsconferentie te Edinburg; Ds. Meijering van Wildervank — of een ander — over?; terwijl Ds. H. Hangelbroek van Borger een slotwoord zal spreken.

10. Aan de orde komt nu de regeling voor den dienst en de pensionneering van oefenaren in de Geref. Kerken van de classis Assen. Zonder wijziging wordt deze regeling aangenomen en zal doorgezonden worden naar de Part. Synode.

11. Voorts komt in behandeling de regeling van den arbeid der Evangelisatie, uitgaande van de Geref. Kerken in de prov. Drente, welke na enkele wijzigingen wordt goedgekeurd.

12. Aan een Kerk wordt advies gegeven in een tuchtzaak, terwijl aan een andere Kerk geadviseerd wordt in zake tucht op doopleden.

13. Als consulent voor Gasselternijeveen wordt aangewezen Ds. H. Hangelbroek van Borger.

14. De rondvraag naar art. 41 K. O. levert niets belangrijks op.

15. Als deputaten naar de Part. Synode worden gekozen de Ds.: W. W. Smitt, H. Hangelbroek en G. H. Zahn; secundi de Ds.: G. Groot Nibbelink en J. Scholten, benevens de Oud.: P. Koster van Appelscha, J. Beekman van Zuidlaren en J. Hoogewind van Smilde als primi; en als secundi: O. Dijkstra van Een, J. M. Mulder van Zuidlaren en J. Buning van Assen.

16. Censure wordt gehouden naar art. 43 K. O.

17. De praeses sluit de vergadering en gaat voor in dankzegging.

Op last der classis:

P. KOSTER.

Appelscha, Mei 1910.

Kort verslag van de werkzaamheden der Part. Synode van Geref. Kerken in Overijssel.

Na opening door den praeses der roepende kerk nemen zitting in het moderamen de brs. Dr. Schot als praeses, Dr. Hania als assessor en Ds. de Jong als scriba.

Een verzoek om steun als ten vorigen jare wordt opnieuw ingewilligd.

Een protest inzake pensioen wordt voor kennisgeving aangenomen.

Verschillende Deputaten brengen rapport uit. Deputaten art. 13 stellen voor ƒ 1000 te vragen uit de Generale kas. Wordt goedgevonden.

Het voorstel van Deputaten art. 19 om alleen studenten in de Theologie als alumni op te nemen, wordt met het amendement: „tenzij in zeer bijzondere gevallen", aangenomen. Besloten wordt te blijven bij drie collecten in de twee jaren en aan de alumni wordt verhooging toegestaan.

Twee bezwaarschriften over dezelfde zaak uit d. H. worden gelezen en overwogen. De zaak wordt tot nader onderzoek naar de classis teruggewezen.

Inzake de Zending wordt het voorstel van Deputaten om een vierden missionairen dienaar uit te zenden, eenparig aangenomen en wat de onderwijsplannen betreft, aan Deputaten machtiging verleend.

Op verzoek van de classis Deventer die den arbeid onder de Nederlanders in Rheine ter hand nam, wordt door de Part. Synode steun toegezegd voor dit werk.

Een conceptregeling voor hulpbetoon aan minvermogende zenuwlijders enz. wordt verworpen en besloten het te laten zooals het is.

Een voorstel van de classis Ommen: „De classis verzoekt pogingen aan te wenden, opdat langs den kerkelijken weg bij de Overheid wordt aangedrongen op wederinvoering van de doodstraf, wordt aangenomen.

Aan de hulpbehoevende kerken wordt als vroeger steun toegezegd.

Deputaten worden gecontinueerd. Voor Ds. Ploos van Amstel die uit de Provincie vertrok, wordt Ds. Dwarshuis als Deputaat voor de Zending en Ds. Gispen als quaestor benoemd.

Volgende Part. Synode, door de classis Zwolle saam te roepen, zal D. V. gehouden worden den 1en Woensdag in Juni 1911.

De praeses sluit de vergadering, de scriba gaat in dankgebed voor.

Namens de Part. Synode voorn.:

W. DE JONG, *scriba.*

Buitenland.

Engeland. Een Hindoe over de Protestantsche Zending in Engelsch-Indië.

Een Hindoe schreef in een Zuid-Indisch tijdschrift, de *Mysore Review* het volgende omtrent de Protestantsche zending.

„Wij gebruiken deze gelegenheid om onze volksgenooten te verzoeken, dat zij de Protestantsche zendelingen niet verkeerd beoordeelen en hun geen verkeerde bedoelingen toedichten. Zij maken geen geheim van het doel waarmede zij naar Indië komen. Zij verklaren dat zij de bewoners van dit land door overtuiging voor het Evangelie zoeken te winnen, en maken geen gebruik van dwangmiddelen. Zij zijn echter de baanbrekers en bevorderaars der hoogere Westelijke beschaving en stellen ons voor oogen wat het huiselijk leven en de Europeesche zedelijkheid is. Zij maken het voor ons mogelijk de waarde van de maatschappelijke instellingen der Engelschen, die door den gang der gebeurtenissen onze wettige overheid geworden zijn, te waardeeren. Hunne universiteiten en hoogere scholen kunnen onder de beste van ons land gerekend worden, aan welke onderscheidene van onze beste mannen werden opgeleid. In den regel zoeken zij geen bekeerlingen te krijgen door slechte middelen. Wij souden dus deze onbaatzuchtige werkers altijd voor de ware vrienden van Indië moeten aanzien".

Wat blijkt uit deze ontboezeming? Dat deze Hindoe de missionairs der Christelijke kerk beschouwt als dragers van de Europeesche beschaving, als bevorderaars van de Westersche ontwikkeling. Hij ziet niet in, dat alleen de kracht van het Evangelie een volk ook maatschappelijk en staatkundig kan verheffen. Telkens wanneer wij lezen van waardeering van den arbeid der zending vreezen wij, dat de arbeid der zendelingen minder gewaardeerd wordt om de kracht tot bekeering die van hen uitgaat, dan om de macht om den maatschappelijken toestand van het volk op te heffen. Zou dit niet mede te wijten zijn aan de wijze van optreden en werken van sommige zendelingen?

Hongarije. Prof. Zoványi afgezet.

Wij meenden uit eene mededeeling uit Hongarije te moeten afleiden, dat de Gereformeerden den hoogleeraar Zoványi, in zijn ambt als professor in de kerkgeschiedenis hadden gelaten, al deden zij dat deel van zijn werk waarin hij een smadelijk en onbekookt oordeel over Calvijn uitsprak, vernietigen. Doch het blijkt tot onze voldoening, dat men verder is gegaan. De algemeene vergadering der Gereformeerde Kerken aan deze zijde van de Theisz besloot hare deputatie voor de Hoogeschool uit te noodigen, haar zoodanige voorstellen te doen, waardoor tucht uitgeoefend zou worden over het zoo trouweloos handelen met het vaderlijk erfdeel en het verder voortgaan op dien weg verhinderd wierd. De deputaten kwamen toen op de algemeene vergadering van 22 Sept. 1908 met het voorstel, om den hoogleeraar te schorsen en een plaatsvervanger voorloopig aan te stellen. In dit voorstel werd gememoreerd, dat er tegen Professor Zoványi, vóór het aanvaarden van zijn professoraat, vier maal en als hoogleeraar tweemaal een tuchtzaak moest begonnen worden, en dat hij viermaal disciplinair gestraft werd. De vergadering nam het voorstel der deputaten met algemeene stemmen aan. Er moest nu eene nieuwe tuchtzaak tegen den hoogleeraar begonnen worden, waarop het districtsgericht hem schorste.

Doch Zoványi weerde zich krachtig. Hij wist van den voorzitter van het Generaal-Convent te verkrijgen, dat het gericht van het Donaudistrict zijn zaak behandelen zou, onder voorwendsel dat de leden van het Theisz-district hem vijandig gezind waren. Daarbij begon hij in de pers een formeelen veldtocht tegen de Gereformeerde leiders in het district en stelde hij zich aan als een martelaar voor leer- en gewetensvrijheid, en als een man die vervolgd werd, omdat hij misstanden aan het licht gebracht had. De publieke opinie was vóór Zoványi en tegen de mannen die voor het Gereformeerd karakter der Universiteit te Sárospatak streden.

Het gericht van het Donau district maakte geen haast. In het voorjaar van 1909 werden de getuigen gehoord; eerst de zesten October werd de uitspraak gedaan. Die uitspraak was: vrijspraak op alle punten van aanklacht. Maar de advocaat van het gericht ging in hooger beroep. Zoo kwam de zaak voor het Conventsgericht. En deze rechtbank ontzette Zoványi uit zijn ambt en kende hem slechts een half pensioen toe.

In het vonnis wordt wel toegegeven, dat een hoogleeraar vrij moet zijn in zijn leeren, doch dat het niet aangaat, dat men hem toestaat leeringen te verkondigen die in lijnrechten strijd zijn met de leer der Geref. Kerk in Hongarije. Ofschoon het niet tot zijn taak behoorde, sprak hij over den dood en de opstanding van Christus op een manier, die wel geschikt was om het geloof van de aanstaande dienaren des Woords te doen wankelen. Ook spreekt het vonnis er van, dat Zoványi Calvijn op zijn colleges schetste als een sombere persoonlijkheid in de wereldgeschiedenis, als een man met inquisitoriale neigingen; hetgeen ook uitgesproken wordt in het vernietigde aanhangsel bij Warga's werk, waarin hij een criticK op Calvijn uitoefende, die, ook uit wetenschappelijk oogpunt, beneden peil was. Al deze daden van den aangeklaagde deden duidelijk aan den dag komen, dat hij tegen de wet der Kerk (§ 34, bl. 4 en 11) had overtreden en daarom schuldig moest worden verklaard.

De hoogleeraar hield wel staande, dat hij recht gehad had zich zoo mondeling en schriftelijk uit te laten gelijk hij deed, omdat er leer- en gedachtenvrijheid zijn moet. Doch het vonnis meent, dat een hoogleeraar aan de Theologische faculteit van de Gereformeerde kerk, in dienst van die kerk is en dat die kerk hem niet bezoldigt om haar geloof te bestrijden, maar om aich trouw te betoonen aan die kerk en hare leer. Wanneer zijn overtuiging en de daaruit vloeiende leer met zijn kerk en haar leer in strijd komt, en hij daarom geen getrouw dienaar der kerk meer zijn kan, is hij volgens zijn geweten verplicht zijn ontslag te nemen. De Hongaarsche Geref. kerk is een levend organisme, dat wanneer het wil blijven voortleven, niet dulden kan, dat de door haar bezoldigde aangestelden, onder haar autoriteit eene zoodanige werkzaamheid ontwikkelen, die tot verwoesting van hare gemeenschap leiden moet.

De aangeklaagde had zich ook verdedigd met er op te wijzen, dat de door hem verkondigde leer niet met zijn ambtseed als predikant in strijd was. Immers indertijd had hij den ambtelijken eed in Zevenbergen afgelegd, en daarin wordt de Hevetische confessie niet genoemd. Het Conventsgericht zag uit deze bewering met leedwezen, met welk een scherpen blik de aangeklaagde de leemten van de eedsformule heeft nagespeurd, ten einde zonder met de tucht in aanraking te komen, zijn aanvallen tegen zijn kerk te kunnen richten, en het was daarom van oordeel dat men een zoo gezinde persoonlijkheid in het welbegrepen belang van de kerk niet met een goed geweten den leerstoel van eene Theologische faculteit kon laten bezetten.

Het vonnis van het Conventgericht heeft niet sooveel opzien gebaard als men, na den persveldtocht verwachten kon. Het komt ons voor, dat er ook van liberalistische zijde niet veel tegen in te brengen is.

Het oordeel dat over Zoványi uitgesproken is, was een eindoordeel. Wel heeft de gewezen hoogleeraar appel aangeteekend bij den Hongaarschen minister van eeredienst, op grond van het feit dat de koning over de Gereformeerde kerk het *jus supremae inspectionis* (het recht van het opperste toezicht) bezit. Maar al wilde de minister dit recht laten gelden, hij zou niet in staat zijn een vonnis te casseeren, dat volgens de door den Koning goedgekeurde kerkelijke wetten geslagen is.

Dat de zaak van Zoványi voor de Hoogeschool en de kerk van het hoogste gewicht is, behoeft geen betoog. Het verblijdt ons, dat het lichaam der Gereformeerde kerk in Hongarije zoo gezond gebleken is, dat ze in staat bleek een ingedrongen splinter er uit te drijven.

WINCKEL.

Inteekenbiljet.

De ondergeteekende, abonnent op *De Heraut*, wenscht te ontvangen: een ex. van de Uitgave in boekformaat der artikelenreeks ***Pro Rege*** door **Dr. A. KUYPER,** in drie deelen voor den prijs van **ƒ 7.50** (bij vooruitbetaling te voldoen) voor zichzelf en bovendien ____ ex. van dit premiewerk voor zijne medelezers, namelijk voor .

(*naam*) _____ te _____

(*naam*) _____ te _____

Saam ____ exemplaren, waarvoor de gelden, bedragende per kwartaal / 1.25 per ex. door ondergeteekende per postwissel zullen worden toegezonden.

de Administratie van *De Heraut* wordt verzocht per kwitantie te innen.

Bij het compleet komen van het premiewerk verzoekt ondergeteekende toezending van ____ stel losse banden.

(*Naam*) _____

(*Woonplaats*) _____

(*Datum*) _____

Voor Kinderen.

UIT KWAAD TOT GOED.

XV.

ACHTERUIT.

Het is niet onbegrijpelijk of liever heel verklaarbaar, dat die twee, ondanks het groot verschil in leeftijd, mettertijd vrienden werden en zoo met elkaar omgingen.

Alle werk toch moest nu door hen, voor zoover noodig, samen worden verricht. Ze waren heele dagen in elkaars gezelschap, raakten veel meer in gesprek en leerden de een den ander veel beter kennen dan vroeger.

De baas werd spraakzamer dan hij ooit in den winkel was geweest, en de knecht dorst zich veel vrijer uitspreken dan eertijds. Er was tusschen hen een genegenheid ontstaan, die maakte dat men elkaar gaarne hielp. En zoo vlotte het werk best, — was er maar meer werk geweest!

Nu kwam er echter iets in hun leven bij, dat vroeger althans in één hunner had ontbroken. Jan Velders was de oude niet meer. Wat hiervan, menschelijkerwijs, de oorzaak was, hebben we gezien. Allengs had hij het gezelschap van lichtzinnige vrienden er aan gegeven. Het schuitjevaren en nog meer op Zondag was uit. Hij ging weer geregeld, als in zijn jengd, ter kerk en bracht dikwijls een deel van den Rustdag bij Van Kampen door.

Vroeger zou hij dat heel vervelend hebben gevonden, doch nu niet. Want er was in hem, door de werking van des Heeren Geest een lust ontwaakt, tot de hooge en eeuwige dingen van Gods Koninkrijk, een zoeken van den Heere Jezus en het heil dat in Hem is. Zoo luisterde hij nu ook gaarne, als zijn oude vriend sprak of las over den Heiland, die de Weg is ter behoudenis. Want hij gevoelde nu, dat ook hij zulk een Verlosser noodig had en hoe het een genade des Heeren was, dat hij vrienden had gevonden, die hem op den Zaligmaker wezen en uit het Woord spraken, dat den eenvoudigen wijsheid geeft.

't Sprak van zelf, nu Velders als het ware van knecht huisvriend was geworden, dat hij ook meer in aanraking kwam met de overige huisgenooten. Hij was nog geenszins vergeten wat de moeder en de dochter voor hem hadden gedaan. Zij op hun beurt hadden groote achting voor hem gekregen, door zijn gedrag jegens zijn baas. Zoo ontstond er dus weerzijds een genegenheid, die er ten slotte toe leidde, dat Jan, die Betje reeds lang had liefgekregen, haar ten huwelijk vroeg. En al was nu Velders ook haar mindere in stand, en kon hij haar geen leven van gemak en weelde beloven, Betje zag daar niet op, eenvoudig omdat zij wederom Velders lief had. Dat ook hij thans lust betoonde in des Heeren wegen te wandelen, was haar een oorzaak van groote blijdschap, en maakte het haar gemakkelijk op zijn vraag ja te zeggen.

Tegen den tijd dat Velders dacht te gaan trouwen had van Kampen tot hem gezegd: „Beste vriend, ik voel dat mijn jaren klimmen. Ik kan niet meer zoo voort. Daarom geloof ik, dat het beter is, dat je de smederij maar overneemt. Ik behoef er niets voor te hebben. 't Is ook het eenige, dat ik je in het huwelijk kan meegeven, en niet veel waarde. Maar ik zelf ben voor het werk niet meer geschikt. Je moet beter hulp hebben".

Toen het huwelijk tusschen Jan en Betje gesloten was bleven Van Kampen en zijn schoondochter bij de jonge lieden inwonen. Men hoopte maar, nu er een nieuwe kracht aan het hoofd der zaak was gekomen, dat de smederij weer tot den ouden bloei zou geraken, en Van Kampen rekende daar misschien wel op. Doch het liep anders.

Want er was een boose tijd aangebroken, en vooreerst was er geen beterschap te zien.

Ons lieve vaderland, dat nu „de Bataafsche republiek" heette, had zich, gelijk we zagen, verbroederd met Frankrijk. Het bleek echter weldra, dat we daarvoor, bij al het vreugdegeroep over vrijheid, toch onze vrijheid gansch prijsgaven.

De vriendschap met Frankrijk berokkende ons de vijandschap met Engeland, en eens recht werd dit duidelijk, toen we, al meer en meer onder Franschen invloed geraakt, ten slotte om zoo te zeggen, overal moesten gaan, waar Frankrijk ging. Wel werd er kort na het begin der negentiende eeuw, te Amiëns vrede gesloten tusschen Frankrijk, Nederland en Engeland, maar deze vrede was van korten duur, en kostte ons het bezit van het prachtig eiland Ceylon, zoodat we nu geheel uit Voor-Indië waren verdreven. Wel hoopte men, dat handel en welvaart weer zouden herleven, doch die hoop bleek ijdel.

In Frankrijk was Napoleon aan het bewind gekomen, de man, die zich van gewoon officier tot den hoogsten rang in den staat had opgewerkt, en die nu een tien jaar lang Europa met zijn naam en macht vervullen zou, om eer nog weer tien jaren voorbij waren, vergeten te sterven op een eiland in den Atlantischen Oceaan.

't Was zijn doel Nederland tot een gewest of deel van Frankrijk te maken, wat ten slotte voor korten tijd is gelukt. Bijna voortdurend leefde Napoleon, keizer der Franschen geworden, in oorlog, nu met Oostenrijk, dan met Pruisen, straks met Spanje of met Rusland en voortdurend met Engeland. In al deze oorlogen moesten wij echter meehelpen, er groote onkosten voor maken, om ten slotte al armer te worden, wijl de handel stil stond, de nering verliep, en op zee Engeland meester was, dat ons tot zijn vijanden rekende, wijl wij bondgenooten waren der Franschen.

Dat in zulke tijden een zaak, die al niet bloeiende was, steeds meer achteruitging, is licht te begrijpen. Als de rijkdom van een land vermindert, de vermogende lieden gaan besuinigen, en niemand meer dan het strikt noodige zich aanschaft, lijden allen daaronder die van hun handel of hun bedrijf moeten leven. Ook Velders bemerkte dat. Wat hij ook deed, hoe hij zich ook inspande, het werk nam eer af dan toe, zoodat hij het al spoedig met een jongmaatje stellen kon, en niet eens een volslagen knecht meer noodig had.

Dat was natuurlijk een tegenslag voor al de huisgenooten, die 't zoo anders gehoopt hadden. Vooral de oude smid leed er veel onder, al zei hij dat zoo niet. Hij had zoo gewenscht, dat Jan de oude, vermaarde zaak er weer bovenop zou helpen en hij Van Kampen nog eens weer een drukken winkel met veel knechts zou aanschouwen, gelijk hij 't vroeger had gekend. Nu het zoo gansch anders liep, kon hij wel alles in des Heeren hand stellen, maar als hij zag hoe stil het soms in de werkplaats was, voelde de grijsaard zich toch niet zelden neergeslagen en begon hij te verlangen een wereld te verlaten, waarin op niets te bouwen valt. Dat verlangen nu werd vervuld, nog eer er iemand op verdacht was. In den herfst twee jaren na het huwelijk werd de oude baas ziek, en reeds een paar dagen later ontsliep hij. Zijn einde was vrede; het leven was hem Christus geweest, daarom was het sterven hem gewin.

Niet lang hierna was de verplaatsing van de smederij gevolgd, waarvan we al vroeger spraken. De huur van het huis in de Hartenstraat was te hoog dan dat Velders die langer kon betalen, nu ook zijn gezin dat met een dochtertje was vermeerderd, meer uitgaven vorderde. Zoo was hij dan naar de Rozenstraat — zonder rozen! — getogen, waar men goedkooper woonde. Daar echter de smederij zoo weinig opbracht, trachtte de schoonmoeder, al was zij nu reeds oud, toch nog te helpen door met naaiwerk iets te verdienen. 't Was gelukkig, dat men in dit gezin den Heere kende en diende. Zoo bleef de tevredenheid bewaard door berusting in Gods weg en vertrouwen op Hem, al was die weg ook moeilijk, vooral voor hen die beter dagen hadden gekend.

De smederij in de Rozenstraat zou een korter bestaan hebben dan die in de Hartenstraat. Want, terwijl het huisgezin grooter werd, namen de inkomsten gaandeweg af. Na het eerste jaar in de nieuwe buurt moest Jan met droefheid 't aan zijn vrouw bekennen. We gaan zoo hard achteruit als een paard kan trekken".

„We zullen het den Heere zeggen, lieve man", antwoordde de vrouw, die al lang gezien had dat de zaken slecht gingen. En intusschen moeten wij doen wat onze hand te doen vindt".

Zoo ging men het tweede jaar in maar ook dat bracht geen beterschap.

HOOGENBIRK.

INGEZONDEN STUKKEN.

(*Buiten verantwoordelijkheid van de Redactie*)

Zeer geachte Redacteur,

Vergun mij een enkel woord.

En wel naar aanleiding van de in het laatste *Heraut*-nummer opgenomen recensie van *Postmus, Oud-Holland en de Revolutie.*

De geachte recensor spreekt als zijn gevoelen uit alsof er, wat de samenstelling van den